

BERNÁTH AURÉL:

ÉPÍTÉSZETI KALANDOZÁSOK

Budavára — mondták valamikor. Vári mivolta számunkra döntő történelmi emlék. Az a néhány utca, melyet a várfal körül fog, megjelenésükben — szerencsénkre — jól állnak össze a várfal sugalmazásával. Megható hajlataik, épületeik aránya egy város belüli kötelező szerénységgel viselkednek, nem igénylik a pompát, s érezzük, hogy együtt vannak.

Amikor a palotát helyreállították, építészeinknek volt gondjuk arra is, hogy a várfalakat, a tornyokat, a joggal feltételezhető helyükön újra-építsék. És milyen egyszerűen tették ezt! Am a folytatás abbamaradt.

Baj csak a várfallal van. Kinek az ötlete lehetett valamikor a várfal elé fákat ültetni? A vár szépsége csak akkor tudna igazán érvényesülni, ha a várfal a maga teljes nyers voltában és valódi magasságában észrevehetően ölelné körül a palota folytatását, a szépséges utcákat.

Úgy látszik, hogy építészeink folytatják a vár oldalának és a budai Duna-part rendbetételét is. Micsoda öröm ezt nézni, ezt az újjászülött Budapestet! Az elkorosodott piszkos épületek felvilágosodnak. És ha ez a folyamat a Vár-órald többi házára is kiterjed, új és szépséges városközpontunk lesz.

Lányommal együtt indulunk majdnem minden reggel a munkahelyeinkre. O fel a Várba, én a Lánchídon át a főiskolai műterembe. Így tehát gyakran átmegegyek az Alagúton.

Tudtommal még senki nem írt erről az újjászülött Alagútról. Hadd mondjam meg gyorsan: gyönyörű!

Annak előtte egy penészes, dohos, sötét kazamata volt, ahol a kocsik még fényes napra is lámpájukat gyújtogatták. S most? Csak taláomra mondom: százával állnak egyetlen izzó sorban a sárga színű lámpák, olyan tündéri világosságot teremtve és olyan művészi leleményt sugallva, hogy a legkíméletesebb építészi izlést érzek a szép falburkolat és a sárga, egyenes fényugár kombinációjából.

Ki tervezte ezt? Hadd tudjuk meg a nevét!

Amióta a házigyárak működnek, új városrészek keletkeztek, mégpedig úgy, hogy az új épületek nem vesznek be és nem hagynak soraik közé bejutni a régebbi stíluskorosztálybeliekből. Mintha bizony ezek a házak csak egymás között éreznék jól magukat. Mintha szándékaik egyike lenne az, hogy stílusuk zavar-talanul egységesnek hasson.

Teljesen helytelen álláspont! Ezt az impressziót egy véletlennek köszönhetem. Egy alkalommal Kelenföld irányába vitt az utam, és már messziről mód adódott arra, hogy egybe lássam az új lakótelepet, a századforduló után épült városrész egy-két utcáját.

Ez a szétválás a legelőnytelenebbül hatott az új városrészre. Több oknál fogva. Először a hatalmas méretű, egy színű szürke tömege miatt, ami a távolság folytán elvesztvén architektonikus formációit, nem szervült a város építészetileg tarka jellegéhez, s mint egy kiátkozott, vagy szándékosan elkülönült kísérleti telep, élettelennek mutatkozott szürkeségében.

Ugyanez az építészeti elv is-

métlődött meg mostanában Obudán. Tetézve itt a hibát azazal, hogy a budai hegyek frontja elé építettek egy véget nem érő házort. De szerencsénkre a Szentendrei útra néző háztömbök nem nélkülöznek bizonyos méltóságot.

A fent mondottakból erősödött meg bennem az a meggyőződés, hogy a házigyári épületeket össze kellene házasítani utcáink objektumaival, ahol erre mód kínálkozik. Sőt — csak futólag és nem teljes helyismerettel fölvezolv — még azt is javasolhatnám, hogy a VIII., IX., XIX. és a XX. kerületekben, mivel területeik nincsenek, és sok földszintes ház van az utcáikban, a térképezés érdekében talán lehetne egy 6—7 emeletes házigyári épülettel a leendő tér egyik oldalát megteremteni, még akkor is, ha a többi három oldalon jó ideig földszintes épületek maradnának. A tér érdekében szanálódó házak lakói bizonyára örömmel költöznének cserébe az új kulturált környezetbe.

Tudom, hogy javaslatomban lehetnek esetleg buktatók elemek és körülmények is, de azt is sejtem, hogy okos építészhozzáállás ki tudná módolni az ésszerű ötletet és helyszín dik-tálta megoldást.

En csak egyet érzek bizonyosan, azt, hogy ezek az egyszínű ház-konglomerátumok a városkép alakítása terén nem szerencsések. A város fogalmát, jellegét, építkezése törvényeit ezer- és ezeréves tradíciók alakították ki. Olyanfajta városalakítás, ami egyszínű épületekben, tömbökben gondolkodik, a történelemben nincs. S ezért természetellenes! Inkább legyen egy téren egy hatemeletes házigyári építmény, szemben húsz földszintes házzal, mint egy ilyen elkülönült városrésztelépítés, melynek egyedei csak egymással beszélgetnek, a várossal nem!

A kertvárosok nem tartoznak e vita tárgyához. A városkép alakításban ezek nem vesznek részt.

Az imént az Alagútról beszéltem. Hadd beszéljek most a Lánchíd rendbetételéről is. Gyönyörű. Még sose volt ilyen szép. A pillérek is újjávarázsolódtak. S a szépségük mellett micsoda erővel szolgálják szerepüket!

De a Lánchíd vonulatainak estéknél villanykörtékkel való kivilágítása minősíthetetlen félrefogás! Egy ilyen építészeti remekművet nem lehet ilyen vásári attrakcióval tönkretenni! A pillérfők finom megvilágítása — amivel a dolog kezdődött — tökéletesen elég!

Delutáni sétáim közben a hozám oly közeli Parlament elé kerültem. Bár naponta elmegyek előtte, hisz alig kétszáz méterre van lakásunktól. De tegnap valahogy jobban szolgáltak lábaim, s megálltam az ezerszer és ezerszer látott épület előtt. Szemünk megszokja a gyakran látottat, s ilyenkor mi csak a jelenlétét érzékeljük, még olyan jelentős műtárgynak is,

mint a Parlament. Szemünk nem hatol mélyebbre a megismerés felé. A megismerésünk — gondoljuk — valamikor már megfogalmazódott, elkönyveltük így vagy úgy, stílusát már nem analizáljuk, mert az épület csendben túlnőtt ezen, s így csak jelenléte marad reflexiók nélkül.

De tegnap fölmeszteltem az épületre, ami hirtelen úgy hatott, mintha akkor láttam volna először. Hadd nézzelek meg, milyen vagy — mormogtam magamban hangtalanul.

Az áttekinthetőség bizton-tágul a korral, s ez kihat az öregkori kritikára. De maguk az esztétikai kategóriák neme, léte, fajsúlya, tápláltsága, az idők folyamán, az újabb behatások folytán módosulnak. A világ mozog. Nincs nyugalom. Nincs, vagy alig van mozdulatlan ítélet a sírig.

Am az az évtized, amelyikben a Parlament épült és viszszamenőleg még négy-öt évtized is olyan korszak, amely hatalma, ereje s korának önelégült szuggesztíója miatt visszaalmodta a történelmi korokat és így a történelmi formákat. Természetesen ez a folyamat nem egyszerű kopírozás. Ezernyi apró részlet, a régi stílusoktól elütő, hirtelen alakított formakreációk óriási kavarodásban találtak föl magukat és szövődtek össze régi formamegoldásokkal. Noha a görögök és reneszánsz elemek már önmaguk egyesítését szándékozták eredő belső küzdelem folytán éppen elég erővel vettek el a tiszta megoldás lehetőségéből.

De mindezek fölött áll egy ezoterikus értéktérítő: itt van a nemzet központja, s léteének sugárzó erejét kell hogy mutassa. S mutatja is! A hideg esztétikai mércék szolgálatában állhatnak, de aztán mégis indokolatlannak látjuk működésüket, mert nemzetünk, hazánk első épülete előtt állunk.

S mi munka, mi gyötrelmes munka kellett a megalkotásához! Nézetek egy-egy építészeti formát, egy újat, amit a kőművesek éppen most helyeznek be helyére, földöntúli gondossággal. Már húsz éve javítgatják a legszebb kövekből, a legpontosabb faragással. Nem tud semmi jobban megadni, mint az ilyen pontos munka egyszerűsége. S ma már lassan átveszik a hangot a világos, újra behelyezett kövek. Milyen gyönyörűsége felületet ad ki egy-egy ilyen okker színű kő!

Újra feltámadtak tehát fiatalok emlékeim, amikor heves ellenzékiességben voltunk korunk eklektikus stílusvilágával. A baj csak az volt, hogy a szecesszió korából néztünk vissza a parlament eklektikus világára, ahol a görög és a reneszánsz ötvöződött egybe — s meg kell mondanom — nagy késséggel. S ki bírta el közülünk — akkor — a szecessziót? (Micsoda csodálatos — évtizedes — szelektálódás kellett ahhoz, hogy elviseljük!)

A Deák téri evangélikus templom Pest egyik szép épülete. Számban szerény hitközség számára épült. Egy életlen keresztül arra mentem mindig elkapott valami megmagyarázhatatlan közérzet, amit talán úgy írhatnék körül, hogy noha elmentem a templom mellett, de nem vettem észre.

Tehát a felállítás, a helye rossz. Sajnos. Egy hatalmas méretű, széles körű halad el az oldala mellett, s ez szemünket forgalmaz, fényével magával rántja, s csak akkor eszmélünk rá, hogy hisz e templom mellett mentünk el, amikor már túl vagyunk a frontján.

Micsoda aranyos tér lehetne az, ahol ezt az épületet a közvetlen környezet nem nyomná agyon, hanem a mértéket a jobb oldalán álló kétemeletes házak adnák egy zárt tér formájában.

Ha pedig netán szemben állunk is a templommal, bal szemünk sarkát az Ankerpalota szúrja. A századforduló körül épült, s ha jól tudom, egy biztosító társaság székháza — bérháza volt.

A mai világunknak nincs sejtelve sem arról, hogy rejtett reklámcélokba mire kapták magukat a vállalatok!

Mert hogy az Anker-„palota” teteje reklámcélokba tornyosodott föl — ehhez nem férhet kétség. Ez a bádögpiramis volt hivatva arra, hogy az Anker biztosító társaság nevét és erjét ne felejtse az, aki egyszer ezt az épületet látta.

Magamról tudom ezt. Mái-g nem felejttem el az „Anker” nevet.

Csupán a tisztesség mondatja velünk, hogy ne nyúljunk semmihez, ami valamikor — bármikor — bármiféle művészetnek kínálta magát.

De Napóleon lehordatta volna ezt a tetőt egy megnyert ütközet után, hogy kedvében járjon a legyőzött város lakóinak Söt, talán öncélian is intézheted volna — ágyúval.

Szobraink legtöbbször bronzból készülnek, mert a kő a kormos levegőtől majdnem fekete lesz. A márvány pedig a szabad ég alatt egy-két évtized múltán foltokat kap.

Ahogy egy köztéri szobrot kezdenek felállítani, mindig nyugtalanság kap el, nem kezd-e valamilyen fajta nővényel köríteni?!

Vegyük mindjárt a város első terén, a Parlament előtt felállított hétfigurás Kossuth-szobrot. Ezt, egy már időközben magásra nőtt fasorral három oldalról eltakarták, és a Nemzeti Galéria előtt vezető gyalogjáróról csak Kossuth látható, amint a fák tetején a Parlament felé mutat.

Amennyire a világ szobrászatát mellékfoglalkozásként megismerni igyekeztem, nem emlékszem (ismételtem; lehet, de nem tudok róla), hogy a múlt mesterei bronzszobraikat zöld bokrok vagy fák lombkoronái elé állították volna. Egyszerűen azért nem, mert a fák levelei majdnem állandóan mozognak, a nap az egyik levelet megvilágosítja, a másikat árnyékban hagyja, s az erősebb szélnél még az ágak is mozognak. Ez a mozgalmasság háttér pedig a szobor megfigyelését lehetetlenné teszi. Nem szólvá arról, hogy sok esetben a levelek között átsuhanó napsugár miatt a bronzszobor foltossá válik.

Semmit nem szóltam volna, hogy ha a dús lombú fák helyett legfeljebb fél méter magas busxbokrokkal kialakított zöld ábra (de nem akár-milyen) tekergőzne a szobor előtt!

Csak a fehér márványszobrok bírják a zöld háttérrel, de sajnos az már régen kiderült, hogy nem minden márvány bírja az idő viszontagságait — fekete foltokat kap. Rendszerint az aktok hónaljában. (Rejtély számomra, hogy mért éppen ott.) A görög márványszobrok bezzeg állhattak a szabadban. Ebben a kérdésben nyilván a klimatikus viszonyok és a márvány minősége a döntő.

A Kossuth Lajos téren áll Rákóczi szobra is. Pár szót hadd szóljak róla.

Ami nézést a legjobban megragad, az a szenvedélyes komolyság és a tisztességes nekifeszülés, ahogy a szobrász minden tehetségét beveti. Feladatához a szobor méltó, bizonyos oldalnézetből az egész lovas kontúrjával az égbe vágódik, s részben ez okozza azt, hogy a löteget nagy tömege és Rákóczi alakjának ugyancsak erős térfogata mellett a négy láb vékonyak és magasnak hat.

Ezek után menjük át a Szabadság térre. Ide azért, mert itt látható az imént Anker-palota párja: a volt tőzsde épülete.

Melyik bírható el inkább? Erre nem lehet felelni. Amíg az Anker tolatkodó agresszivitást sejt a tetejével, addig a tőzsdepalota úgy hat, mintha legalábbis az egyik szaharai piramis építetője ült volna a tervező irodában. Ez a céltalan rátröfölgés az egyes formaelemekre, és a céltalan agresszivitás a megjelenésben, pocskolás anyagban, ugyanolyan nagy hanggal beszél, mint az épület stabilitásigénye. Anyag, anyag és anyag fullaszt meg minden építészeti mozdulatot. S ezt csupán arra vonatkozólag értem, hogy a piramisok

építetői sem törődtek azzal, hogy mibe kerül mindez.

A bejárat két hatalmas oszloppal egy templom bejáratát sejteti. A pénz templomát talán. De a templomokon éppen a bejárat fölött nyúlnak magasba a tornyok, itt pedig a legnagyobb meglepetésre valami század eleji stílusú mézeskalács jellegű díszítmény sok tonnányi súllyal fedi le, zárja el az égiektől a bejáratot.

Az egész épület az agresszivitás példája nélkül álló megfogalmazása, szinte meg kell lapulnunk előtte, nehogy ránk szöljön a magasból. Mukkánás se hallatszik a körzetéből, tá-molyog mellette és a környék minden épület. A jobb és bal oldala csak agresszivitásban követik a szellemét, de már másról beszélnek badar dolgokat. A legmeglepőbb azonban az épület hátoldala, itt már az építész elfelejtett mindent, hogy mit csinált a homlokzaton és talán azt is gondolta, hogy aki a főbejáraton bemehet, az már nem fogja magának a fáradságot venni, hogy az épület hátoldalát is megnézze. Így lett aztán ez a hátoldal egy vidéki megyei kórház stílusára emlékeztető.

Hogy mi folyt a múltban a tőzsdepalotán belül, azt talán a mai fiatalok nem is tudja. Két-háromszáz tőzsdeügynök de 11 órakor elkezdett kiabálni a nagyteremben, hogy melyik résztvevőtől mennyiért hajlandó megválni, és hogy egy másfajta részvényért mennyit volna hajlandó adni.

Egy-két órai kiabálás — nem! ordítás — után jött a záróra, s az irodákban megkezdődött az üzletek — hogy az ő kifejezésükkel éljek — perfektuálása. Az ügynökök ebédre már mehettek haza.

Ezért épült a tőzsdepalota. Az épületet a tévé kapta meg. Nem lesz könnyű dolga, amíg az épület belsejét saját igényének megfelelően átalakítja. De mit kezd a tető és az elképesztő belső architektúra jelenlétével? Ezt nehéz elképzelni. Olyan feladat lesz ez, mintha egy piramis akarnánk kocka alakúvá átalakítani.

A tőzsdepalota előtt állva csak egy „balra át”-ot kell tennünk, s szembe-kapjuk városunk egyik legmegbecsülendőbb szép épületét: az újabbban a Nemzeti Bank tulajdonába került Glauber-Nyíri építette nyolcemeletes irodaházat. Az épület 1938—40-ben épült — ha jól tudom.

Nyírihez őszinte megbecsülésből eredő szíves baráti szálak fűztek. Sajnos már nem él. Glauber se.

Mikor az ő épületük fölött medítálok, mindenekelőtt a nagy elszántságukat kell megbecsülnünk, hogy fiatalon Európa új építészeti vonulatahoz csatlakoztak, amelyik át akart törni a reneszánsz és barokk formaelemek évszázados gyöt-réséből és gyötörtetéséből.

Mivel a modern építészet felülete a történelmi korok gazdagságát, változatosságát mind lehányta magáról, így csupán az egyszerűség és a geometria maradt. Nem azt mondom, hogy ennek az egyszerűségnek nincs elég lehetősége a beszédre, de akkora gazdagsága,

mint a történelmi korok építészetiének volt — nincs. Tehát milyen ezoterikus intuíciók szükségessé ahhoz, hogy a mai építész, a rendelkezésre álló sovány formaelemekkel, gazdagságot teremtsen, átszellemültséget sugározzon, világos, tiszta, derült, esetleg jól-és keménységet, tehát olyan lelki elemeket, amelyek a modern építészet formakészletével még megszóllathatók.

Talán ebből az előrelátó igényből fakadt Medgyessy nagyméretű közsobrának földszinti elhelyezése.

A tervező rendkívüli merészségét rejti ez, mert Medgyessy mindennel inkább rokonul, mintsem a modern építészettel. Rusztikus jellegű mű, van valami paraszti egyszerűség a formakészletében, ami kiküzdte az épület síkjából. De engedessék meg nekem itt egy merész kijelentést, éspedig az, hogy két divergáló stílusú mű jobban megfér egymás mellett a kvalitás rangján, mint amikor két azonos stílusú mű közül az egyik nem ér fel a másik rangjával.

Zárszóként Gádos Lajos Dózsa György úti épületéről szeretnék beszélni, illetve építészeti négyes, (Gádos, Perényi Preisch, Szogh) egyik művének Gádos által alkotott frontjáról. A MEMOSZ-székház a Dózsa György úton immáron húsz éve áll, és még mindig örömmel nézem. Ami az épület homlokzatát számunkra emlékeztetéssé teszi, az a fogalmazásának leleménye. Ezt úgy kell érteni, hogy az építész mintha hirtelen döbbsen volna rá épülete tervére. Tehát nem töprengött rajta, hanem hirtelen összeszűrtte gondolatát egyetlen építészeti mondatra.

Erdekes, hogy ez a fajta invenció nagyobb méretű házakat már nem bír kialakítani, de ez a méret, amelyik Gádosnak jutott ki osztályrészül, pontosan akkora, amelyikbe ez a lelemény formássá és hibátlan együttesben alakították ki.

És ez nagy dolog! Nem tudnék elvinni, nem tudnék hozzáadni, nem tudnám magasabbra, nem tudnám szélesebbre az épület homlokzatát elképzelni! S hol van még egy olyan ház a tágas környéken, amelyik ezt a belső szerénységet, és emellett ezt a frontális elvengészet egybe tudta volna olvasztani?!

Ott van például az épület homlokzatán az ötletesen alkalmazott, aszimmetrikus, nagy, kissé kiálló betonkeret. Micsoda merészség! Az ember szinte azt hinné, hogy azt lehet egy épülettel tenni, mivel az emberi test szimmetriát parancsol.

Mondom: az ember nem hinné, hogy ez az aszimmetria az idők folyásával ne kívánkozná le a frontról. Húsz év múlt el azóta, amikor is felkerült, s bizony, nem kívánkozik le. Éltető elemmé lett.

Végül hadd mondjam meg, hogy Gádos épületét azért hoztam ide a színre, mert a modern építészetet a sematizmus könnyebben fenyegeti, mint a régmúlt korok stílusait. Mert kevesebb formaelemmel dolgozik. S ezeknek kiélési formája rövidebb idő alatt bekövetkezik, mint a régi, nehezen átjárható stílusoknak.

De pesszimista pillanataimban Le Corbusier indiai parlamentjére gondolok. Ez példa arra, hogy mi minden gyönyörűség rejtőzhet még a „modern” jelző alatt.

Kemény, hideg telet jósolnak!

Mi felkészültünk rá!

IMPORTBALLONBÓL KÉSZÜLT

NŐI, FÉRFI-, BAKFIS- ÉS KAMASZKABÁTOK
MŰSZÖRME BÉLÉSEL,

ÚJ MODELLEKBEN

NŐI, FÉRFI- ÉS GYERMEKANORÁKOK

KÜLÖNBÖZŐ HOSSZSÁGBAN,

VÁLTOZATOS SZÍNEKBEN

NAGY VÁLASZTÉKKAL VÁRJA KEDVES VEVŐIT

A

WIMPASSING SZAKÜZLET

Budapest VI., Népköztársaság útja 8.

Telefon: 315—722

AZ IPARI MŰSZERGYÁR, IKLAD

ÉS A

FŐVÁROSI VAS- ÉS EDÉNYBOLT VÁLLALAT

KÖZÖS VILLANYMOTOR-SZAKÜZLETÉBEN

NAGY VÁLASZTÉKBAN KAPHATÓK

- villanymotorok,
- szellőzők,
- automata kézzártók,
- ventilátorok,
- álló- és forgórészek,
- egyéb motoralkatrészek és -tartozékok

**VASEDÉNY
BUDAPEST**

Címe:

BUDAPEST VII., MAJAKOVSKIJ UTCA 69.

Telefon: 423—709.

KÖZÜLETEKET IS KISZOLGÁLUNK!